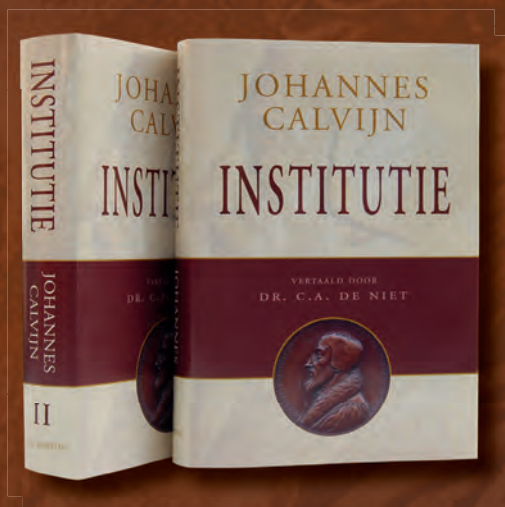

Programma

NATIONALE REFORMATIEHERDENKING

presentatie

Institutie

van

Johannes Calvijn

in de nieuwe Nederlandse vertaling van dr. C.A. de Niet

Deze avond is georganiseerd door:

Klein convent van plaatselijke kerken te Dordrecht

Den Hertog *uitgeverij*

Uitgeverij Den Hertog te Houten

Instituut voor Reformatieonderzoek

Instituut voor Reformatieonderzoek (Theologische Universiteit Apeldoorn)

REFORMATIE INSTITUUT DORDRECHT

Reformatie Instituut Dordrecht

PROGRAMMA

1. Opening – ds. P. Molenaar

Psalm 78:2

Verborgenheên, met diep ontzag te melden,
Die ons voorheen de vaderen vertelden,
Die wij, hun kroost, ook niet verbergen mogen,
Die stellen wij het nageslacht voor ogen,
Des HEEREN lof uit 's lands historieblaân,
Zijn sterken arm, en grote wonderdaân.

2. Ars Musica

Johannes Calvijn is de initiator van ons berijmd Psalmboek. Hoe deze ontwikkeling tot stand is gekomen, willen we u deze avond muzikaal laten horen.

De psalmmelodieën zijn niet, zoals soms wordt gedacht, gebaseerd op volksliedjes uit die tijd, maar voor het overgrote deel speciaal voor de Psalmen gecomponeerd. Een van de uitzonderingen hierop is de melodie van Psalm 80. Deze was oorspronkelijk voor het Joodse paasfeest bedoeld en is qua melodische structuur vrijwel volledig identiek aan het Gregoriaanse paasgezing 'Victimae Paschali laudes'.

U hoort nu 'Victimae Paschali Laudes'. Direct aansluitend zingt Ars Musica Psalm 80, in de berijming van Revius.

a. Victimae Paschali Laudes – Gregoriaans (vermoedelijk 9e eeuw)

Victimae paschali laudes

immolent Christiani.

Agnus redemit oves: Christus innocens

Patri reconciliavit peccatores.

Mors et vita duello confluxere mirando:

dux vitae mortuus regnat vivus.

Dic nobis, Maria, quid vidisti in via?

Sepulcrum Christi viventis:

et gloriam vidi resurgentis.

Angelicos testes, sudarium et vestes.

*Laten de christenen aan het Paaslam
huldezangen wijden.*

*Het Lam heeft de schapen vrijgekocht;
Christus, die zonder zonden was, heeft
de zondaars met de Vader weer verzoend.*

*Dood en leven streden een wondere strijd;
de Vorst des levens, die gestorven was,
heerst nu in onvergankelijkheid.*

*Zeg ons, Maria, wat hebt gij op uw weg
gezien? Ik zag het graf van de levende
Christus en de heerlijkheid van de Verrezene;
Zijn engelen zag ik als getuigen
en ook de zweetdoek en het grafkleed.*

Surrexit Christus spes mea:
praecedet vos in Galilaeam.
Scimus Christum surrexisse a mortuis vere:
tu nobis, victor Rex, miserere.
Amen.

*Christus, mijn hoop, is verrezen!
Hij zal u voorgaan naar Galilea.
Nu weten wij dat Christus uit de doden is
verrezen. Gij, Overwinnaar en Koning, wil
U over ons ontfermen. Amen.*

b. Psalm 80, berijming Revius – Geneefs Psalter (uitgave 1562)

1. Ghy herder Israels, wilt hooren
Die Joseph van u uytverkoren
Gelijck een cudde schapen weyd't
Bewijst aen ons u heerlijkheyt:
Die op de Cherubijnen woont
Daer ghy u schoonen glans vertoont.
3. O goede heylant, brengt ons weder
Die nu gaen dwalen op en neder.
Geeft dat den minnelijcken strael
Van uwe oogen op ons dael,
Soo sullen wy van druck en pijn
Door u gesicht ontslagen zijn.

3. Lezing: 'Calvijns *Institutie* in Nederland' – prof. dr. W. van 't Spijker

4. Ars Musica

Toen in 1536 de Reformatie in Genève werd ingevoerd, was de eredienst alleen een woorddienst waarin geen plaats meer was voor koorzang, voorzang door een priester of instrumentale muziek. Johannes Calvijn ervaarde dit al spoedig als gemis. Al in de eerste editie van zijn *Institutie* (Bazel 1536) spreekt hij over het zingen van psalmen in de eredienst. In Straatsburg maakte hij kennis met de gemeentezang en met Duitse psalmbewerkingen, onder andere van Maarten Luther (zoals 'Een vaste burcht is onze God' naar psalm 46).

Calvijn nam dit gebruik over in zijn gemeente. Hiervoor gebruikte hij berijmingen van de Franse hofdichter Clément Marot en eigen berijmingen. De psalmen werden gezongen op in Straatsburg bekende Duitse melodieën. Calvijn stimuleerde Marot om alle psalmen te berijmen. Marots werk werd vanaf 1548 voortgezet door Théodore de Bèze. Uiteindelijk werd in 1562 een bundel met alle psalmen uitgegeven, in een berijming van Marot en De Bèze. Ook de oorspronkelijke Duitse melodieën waren meestal bewerkt en soms zelfs vervangen door nieuwe composities van Guillaume Franc, Loys (of Louis) Bourgeois en Maistre Pierre (waarschijnlijk Pierre Davantès of Pierre Dagues).

De componisten van deze psalmmelodieën hadden gewerkt in opdracht van Calvijn. Calvijn had strenge eisen gesteld aan de kwaliteit en de uitvoering van de psalmen:

- De psalmregels moesten van zo'n lengte zijn dat ze op één adem gezongen kunnen worden.
- De componisten mochten alleen een hele en een halve noot gebruiken als ritme.
- De uitvoering moest streng ritmisch zijn en in het tempo van de gemiddelde hartslag van een man. Een te langzaam tempo zou leiden tot 'oneerbiedige ademstopplappen' en bovendien was het dan moeilijker goed na te denken over de tekst.
- De psalmen moesten zonder begeleiding, dus a capella, worden gezongen.
- Een psalm werd in zijn geheel gezongen of (zoals bij Psalm 119) als afdeling.

Na het verschijnen van de Geneefse psalmen ontstonden er ook Nederlandse berijmingen op de Geneefse melodieën, onder meer van Lukas d' Heere en Jan Utenhove. Het bekendst werd de berijming van Petrus Datheen, een vertaling uit het Frans. Deze psalmen werden reeds bij de grote hagenpreek van 23 juli 1566 bij Gent gezongen en hebben sindsdien een snel groeiende populariteit verworven.

In 1580 verscheen een complete berijming van Philips van Marnix van Sint-Aldegonde. Deze berijming en latere berijmingen van Joost van den Vondel en Jacobus Revius hebben de berijming van Datheen niet kunnen verdringen, ondanks het feit dat zij volgens vrijwel alle literatuurcritici van een veel betere kwaliteit zijn.

In de achttiende eeuw groeide de weerstand tegen de psalmen van Datheen. In 1773 werd een nieuwe berijming van het dichtersgezelschap Laus Deo Salus Populo ingevoerd. Inmiddels was de gewoonte ingeslopen de psalmen uiterst langzaam op noten van gelijke lengte te zingen.

Bekend zijn de vierstemmige koorzettingen en motetten van Claude Goudimel geworden. Jan Pieterszoon Sweelinck schreef verschillende psalmvariaties voor orgel en psalmmotetten voor koor. Anthonie van Noordt schreef in dezelfde stijl orgelcomposities over deze melodieën.

Psalm 42 zingen wij in de berijming van Nijhoff/Barnard. Een bijzonder fraai voorbeeld van een Goudimelzetting. Merk op hoe eenvoud en schoonheid hier hand in hand gaan.

Psalm 20 heeft Sweelinck gecomponeerd in imitatorische stijl – de stemmen zingen in canon en imiteren elkaar.

a. Psalm 42 – Claude Goudimel (1500/1514 – 1572)

1. Evenals een moede hinde
naar het klare water smacht,
schreeuwt mijn ziel om God te vinden
die ik ademloos verwacht.
Ja, ik zoek zijn aangezicht,
God van leven, God van licht.
Wanneer zal ik Hem weer loven,
juichend staan in zijn voorhoven?
2. Tranen heb ik onder 't klagen
tot mijn spijsdag en nacht,
als mijn haters honend vragen:
‘Waar is God die Gij verwacht?’
Ik gedenk hoe ik vooraan
in de reien op mocht gaan,
om mijn dank Hem op te dragen
in zijn huis op hoogtijdagen.
3. Hart onrustig, vol van zorgen,
vleugellam geslagen ziel,
hoop op God en wees geborgen:
Hij verheft wie nederviel.
Eens verschijn ik voor de Heer,
vindt mijn ziel het danklied weer.
Hij, mijn God, Hij heeft mijn leven
dikwijls aan de dood ontheven

b. Psalm 20 – Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621)

Le Seigneur ta prière entende en ta nécessité.
Le Dieu de Jacob te défende en ton adversité.
De son lieu Saint en ta complainte
A tes maux il subviene:
De Sion sa montagne sainte
Il te garde et soustienne.

*De Heere verhore uw gebed in uw nood
De God van Jakob behoede u in uw
tegenspoed. Vanuit Zijn heilige plaats kome
Hij u in uw lijden te hulp op uw klacht.
Van Zijn heilige berg Sion
bescherme en ondersteune Hij u.*

5. Presentatie

6. Toespraak mr. J.P.H. Donner

7. Ars Musica

Cantate BWV 80 'Ein feste Burg ist unser Gott' – Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Zoals reeds aangehaald, dichtte Calvijn tijdens zijn periode in Straatsburg zelf ook Psalmen. Dat deed hij op melodieën van Maarten Luther. 'Ein Feste Burg' is een prachtig voorbeeld van zo'n krachtige Luthermelodie, waarmee Calvijn ook bekend was.

BWV 80 is één van Bachs fraaiste cantates. De cantate is geschreven voor Hervormingsdag, 31 oktober. Het is een koraalcantate, wat betekent dat alle vier coupletten van Luthers koraal er op een of andere manier in voorkomen. In deze cantate in de delen 1, 2, 5 en 8. Cantate 80, behorend tot Bachs koraalcantate-jaargang, werd overigens niet gecomponeerd in het seizoen 1724-1725, waarin Bach uitsluitend koraalcantates schreef, maar kreeg pas eind jaren '30 zijn definitieve vorm, door toevoeging van het weergalozе openingskoor. Inspiratie deed Bach op bij oud materiaal uit zijn verblijf te Weimar. De aria's en recitatieven stammen van een cantate voor de derde zondag van de lijdenstijd ('zondag Oculi') met de evangelielezing uit Lukas 11:14-28 (Jezus drijft de duivels uit). De thematiek van de duiveluitdrijving kon men goed combineren met die van de Reformatie.

Het openingskoor is vermoedelijk na Bachs dood bewerkt door zijn zoon Wilhelm Friedeman. Pauken en trompetten voegde hij toe aan de delen 1 en 5. Wij zingen echter de versie van Bach zelf, dus met 3 hobo's en strijkers. Qua tekstinhoud volgt de tekst de vier strofen van het Lutherlied. De cantate wordt zoals gebruikelijk afgesloten met een vierstemmig koraal. In dit geval de vierde, laatste strofe van het Lutherlied. Kracht en vertrouwen kenmerken deze cantate en geven het geheel een dwingende muzikale spanning.

1. Koor

Het openingskoor wordt door velen gezien als een van de mooiste koralen van Bach. We horen een complexe verwerking van iedere regel, fugatisch opgezet. Er begint dus telkens één stem, de andere stemmen vallen dan in. De tenor introduceert de melodie van 'Ein feste Burg', iets bewerkt als fugathema, en zingt, wanneer de alt het vijf maten later overneemt, de tweede koraalregel als tegenstem (contrapunt). Telkens vijf maten later maken sopraan, resp. bas hun entree. Maar wanneer eenmaal alle vier stemmen het thema met elkaar in allerlei liggingen en varianten verwerken, gebeurt er iets heel ongebruikelijks: de drie hobo's spelen eenstemmig de melodie van de eerste regel als 'cantus firmus', maar zonder dat de tekst daarvan wordt

gezongen, één maat later en drie octaven lager gevolgd door de contrabas en de fagot die hier een van het continuo onafhankelijke partij speelt. De melodie klinkt nu dus in canon en ‘van hoog tot laag’, symbool voor wereldomspannend, terwijl de koorpartijen hun fugatisch werk voortzetten.

Coro

Ein feste Burg ist unser Gott,
Ein gute Wehr und Waffen;
Er hilft uns frei aus aller Not,
Die uns itzt hat betroffen.
Der alte böse Feind,
Mit Ernst er's itzt meint,
Groß Macht und viel List
Sein grausam Rüstung ist,
Auf Erd ist nicht seinsgleichen.

*Een vaste burg is onze God,
een toevlucht voor de zijnen!
Al drukt het leed, al dreigt het lot,
Hij doet Zijn hulp verschijnen!
De vijand rukt vast aan
met opgestoken vaan;
hij draagt zijn rusting nog
van gruwel en bedrog,
maar zal als kaf verdwijnen!*

2. Aria (bas) – koraal (sopraan)

Het duet (sopraan en bas) bestaat uit een bas-aria met een agressieve begeleiding van unisono strijkers. Deze koorkruisen de sopraan en de hobo die het tweede koraalvers zingen. Krijgsmetaforen zijn niet van de lucht. Let op de tekstuitbeelding bij ‘Fragst du, wer er ist? Er heisst Jesus Christ’.

Aria e Choral

Alles, was von Gott geboren,
Ist zum Siegen auserkoren.
Mit unsrer Macht ist nichts getan,
Wir sind gar bald verloren.
Es streit' vor uns der rechte Mann,
Den Gott selbst hat erkoren.
Wer bei Christi Blutpanier
In der Taufe Treu geschworen,
Siegt im Geiste für und für.
Fragst du, wer er ist?
Er heißt Jesus Christ,
Der Herre Zebaoth,
Und ist kein andrer Gott,
Das Feld muss er behalten.
Alles, was von Gott geboren,
Ist zum Siegen auserkoren.

*Alles wat uit God geboren,
is tot de zege uitverkoren.
Geen aardse macht begeren wij,
die gaat welras verloren.
Oms staat de sterke Held ter zij,
dien God ons heeft verkoren.
Wie bij Christus' bloedbanier
in de doop de trouw bezwoor,
heeft de zege in de Geest.
Vraagt gij Zijn Naam? Zo weet
dat Hij de Christus heet,
Gods eengeboren Zoon,
Verwinnaar op den troon:
de zeeg' is ons beschoren!
Alles wat uit God geboren,
is tot de zege uitverkoren.*

3. Recitatief (bas)

Een recitatief kent geen vaste melodie. De zanger wordt hier en daar begeleid door akkoorden van het continuo (orgel en cello). De tekst wordt vrij behandeld en uitgebeeld. De laatste regels worden melodischer, we spreken dan over een 'arioso'. Let op de tekstuitbeelding van het 'fest verbinde'. Het continuo legt er nog enkele extra knopen in.

Recitativo

Erwäge doch, Kind Gottes, die so große Liebe,
Da Jesus sich mit seinem Blute dir verschriebe,
Wormit er dich zum Kriege wider Satans Heer
und wider Welt, und Sünde erworben hat!
Gib nicht in deiner Seele
Dem Satan und den Lastern statt!
Lass nicht dein Herz, den Himmel Gottes auf der Erden,
zur Wüste werden! Bereue deine Schuld mit Schmerz,
Dass Christi Geist mit dir sich fest verbinde!

*Bedenk toch, kind van God, de grote liefde,
dat Jezus met Zijn bloed Zich aan u schonk;
tot de strijd werd u gewonnen:
tegen zonde, wereld en des satans heir.
Geef in uw ziel
de satan noch het kwaad iets toe.
Laat dan uw hart, Gods hemel hier op aarde,
niet worden tot een woestenij! Beween uw schuld met smart,
laat Christus' Geest met u verbonden zijn!*

4. Aria (sopraan)

De lieflijke continuo-aria (de zanger wordt alleen door continuo begeleid) voor de sopraan richt naar binnen. Deze aria is verstilder dan de voorgaande delen en kent prachtige lange melodielijnen.

Aria

Komm in mein Herzenshaus,
Herr Jesu, mein Verlangen!
Treib Welt und Satan aus und lass
dein Bild in mir erneuert prangen!
Weg, schnöder Sündengraus!

*Kom in mijns harten huis,
Heer' Jezus, mijn Verlangen!
Ban wereld en ook satan uit;
laat Uw beeld opnieuw in mij gaan stralen!
Weg zonde, gruwelijk en snood!*

5. Koraal

Het koraal is weer terug in koraalbewerking. Tegen de achtergrond van een stormachtige begeleiding door het gehele orkest, dragen de zangers vers 3 voor, stoer en onbewogen, als een rots in de branding. Het werk straalt kracht, vertrouwen en moed uit om de duivel de bestrijden.

Choral

Und wenn die Welt voll Teufel wär
Und wollten uns verschlingen,
So fürchten wir uns nicht so sehr,
Es soll uns doch gelingen.
Der Fürst dieser Welt,
Wie saur er sich stellt,
Tut er uns doch nicht,
Das macht, er ist gericht',
Ein Wörtlein kann ihn fällen.

*En grimd' ook d' open hel ons aan
met al haar duizendtallen,
toch zal geen vrees ons nederslaan,
toch doen wij 't krijgslid schallen.
Hoe ook de satan woedt,
wij staan hem voet voor voet,
wij tarten zijn geweld;
zijn vonnis is geveld:
één woord reeds doet hem vallen!*

6. Recitatief (tenor)

Opnieuw een recitatief, een muzikale vertelling dus. Opnieuw ook een overgang naar een arioso in de laatste zin. Deze vorm van recitatief getuigt van zijn ontstaan lang geleden in Weimar door de overgang van vrije tekstbehandeling naar ritmische (arioso) verwerking van de laatste zin.

Recitativo

So stehe dann bei Christi blutgefärbten Fahne,
O Seele, fest!
Und glaube, dass dein Haupt dich nicht verlässt,
Ja, dass sein Sieg
Auch dir den Weg zu deiner Krone bahne!
Tritt freudig an den Krieg!
Wirst du nur Gottes Wort
So hören als bewahren,
So wird der Feind gezwungen auszufahren,
Dein Heiland bleibt dein Heil,
Dein Heiland bleibt dein Hort!

*Houd dan, o ziel, bij Christus' vaandel
stand; het is door bloed gekleurd.
Geloof, dat Hij, uw Hoofd, u niet verlaat,
Zijn zege baant de weg om u te kronen.*

*Werp u met vreugde in de strijd;
wanneer u maar Gods Woord
zult horen en bewaren –
het zal de vijand dwingen heen te varen,
uw Heiland blijft uw heil,
uw Heiland blijft uw toeverlaat.*

7. Duet (alt, tenor)

Het alt-tenor-duet is een kwintet met viool, oboe da caccia (een voorganger van de althobo) en continuo. Dankzij de woorden 'selig' en 'Herz' naast

‘Feinde’ en ‘Sieg’ komen voor het eerst de tot nu toe gescheiden sferen van het intieme en het strijdlustige bij elkaar.

Het duet is van grote schoonheid. Het prachtige instrumentale begin en het harmonieuze ‘Wie selig sind doch die, die Gott im Munde tragen!’ De complexiteit van dit duet valt op: luister bijvoorbeeld eens heel gericht naar de verschillende instrumenten ‘achter’ de zangers, vooral naar de viool en de hobo.

Aria (Duetto)

Wie selig sind doch die, die Gott im Munde tragen,
Doch selger ist das Herz, das ihn im Glauben trägt!
Es bleibet unbesiegt und kann die Feinde schlagen
Und wird zuletzt gekrönt, wenn es den Tod erlegt.

*O, zalig is de mond van hen die God belijden;
nog zaliger het hart dat zich op Hem verlaat;
het overwint met macht de vijand in het strijden
en wordt gekroond wanneer het doodsuur slaat.*

8. Koraal

Ten slotte klinkt het koraal (vers 4) nog één keer, maar nu in de bekende, onopgesmukte vierstemmige harmonisering.

Choral

Das Wort sie sollen lassen stahn
Und kein’ Dank dazu haben.
Er ist bei uns wohl auf dem Plan
Mit seinem Geist und Gaben.
Nehmen sie uns den Leib,
Gut, Ehr, Kind und Weib,
Lass fahren dahin,
Sie habens kein’ Gewinn;
Das Reich muss uns doch bleiben.

*Gods woord houdt stand in eeuwigheid
en zal geen duimbreed wijken.
Beef, satan! Hij, die ons geleidt,
zal u de vaan doen strijken!
Delf vrouw en kind’ren ’t graf,
neem goed en bloed ons af,
het brengt u geen gewin:
wij gaan ten hemel in
en erven koninkrijken!*

8. Lezing: ‘Een brug over de afgrond.

De vertaling van Calvijns *Institutie*’ – dr. C.A. de Niet

9. Ars Musica

Psalm 121 – Zoltan Kodály

De Psalmen zijn door allerlei componisten bewerkt, in alle eeuwen. De tot de Islam bekeerde Pool Wojciech Bobowski paste enkele psalmen aan aan het Turkse muzieksysteem. In Italië schreef de Joodse componist Salamone Rossi motetten over de Geneefse melodieën.

Een klein aantal Geneefse psalmen werd opgenomen in de Lutherse kerkmuziektraditie. Hierdoor vinden we enkele Geneefse melodieën terug in de composities van onder meer Johann Sebastian Bach.

Componisten uit het meer recente verleden die zich door het Geneefse psalter lieten inspireren, zijn onder andere: Zoltan Kodály, Frank Martin en Arthur Honegger. De melodieën van Genève worden nog steeds wekelijks gezongen in onze kerken, maar ook in een beperkt aantal gemeenten in Frankrijk en vooral ook in orthodoxe kerken in het voormalig Oostblok.

Wij zingen een voorbeeld van een zoe-eeuwse zetting door de Hongaarse componist Zoltan Kodály. De tekst komt overeen met onze bekende berijming ‘k Sla de ogen naar het gebergte heen’.

Szëmëm a bércëkre vetëm,
Mert fëlylyül van nékëm
Mindën segëdelmem.
Isten az én reménységëm.
Ki az eget formálta
És a földet alkotta.

Nem hagyja lábad botlani
És aki vigyáz rád,
Nem szun nyadozik az
Izraelt hozzá fogadja,
Mert ő nem aluszik el.
De rájuk gondot visel.

Tégëd az Úr mägöriz zën.
Rád terjesztvén karját,
árnyékkal bэфëdjën.
Hogy a nap ő hévsé gében
Nékëd në ártson éjjel
a hold az ő fényével.

Tégëd az Úr mägöriz zën.
Lelkëdet esettől,
Mëg mentse veszélytől.
Az Úr mägörizze híven
A të kimënetelëd,
És të bэфëjöttöd.

*‘k Sla d’ ogen naar ‘t gebergte heen,
Vanwaar ik dag en nacht
Des Hoogsten bijstand wacht.
Mijn hulp is van de HEER’ alleen,
Die hemel, zee en aarde
Eerst schiep, en sinds bewaarde.*

*Hij is, al treft u ‘t felst verdriet,
Uw Wachter, Die uw voet
Voor wankelen behoedt;
Hij, Israels Wachter, sluimert niet;
Geen kwaad zal u genaken.
De HEER’ zal u bewaken.*

*Zijn wacht, waarop men hopen mag,
Zal, daar zij u bedekt,
En u ter schaduw strekt,
De maan bij nacht, de zon bij dag,
In koud’ en gloed vermind’ren
Opdat zij u niet hind’ren.*

*De HEER’ zal u steeds gadeslaan,
opdat Hij in gevaar
Uw ziel voor ramp bewaar’;
De HEER’, ‘t zij g’ in of uit moogt gaan,
En waar g’ u heen moogt spoeden,
Zal eeuwig u behoeden.*

10. Sluiting – ds. A.A. Brugge

11. Samenzang: ‘Een vaste burcht’

1. Een vaste burg is onze God,
een toevlucht voor de zijnen!
Al drukt het leed, al dreigt het lot,
Hij doet Zijn hulp verschijnen!
De vijand rukt vast aan
met opgestoken vaan;
hij draagt zijn rusting nog
van gruwel en bedrog,
maar zal als kaf verdwijnen!

4. Gods Woord houdt stand in eeuwigheid
en zal geen duimbreed wijken.
Beef, satan! Hij, die ons geleidt,
zal u de vaan doen strijken!
Delf vrouw en kind'ren 't graf,
neem goed en bloed ons af,
het brengt u geen gewin:
wij gaan ten hemel in
en erven koninkrijken!

ds. P. Molenaar is hervormd predikant te Dordrecht.

prof. dr. W. van 't Spijker is emeritus hoogleraar kerkgeschiedenis en kerkrecht aan de Theologische Universiteit te Apeldoorn. Als voorzitter van de redactiecommissie was hij nauw betrokken bij het vertaalproject van Calvijns *Institutie*.

dr. C.A. de Niet is als docent Klassieke Talen werkzaam in het voortgezet onderwijs. In 1996 promoveerde hij op een teksteditie met vertaling en commentaar van Voetius' *Exercitia pietatis*. Hij verzorgde de volledige nieuwe vertaling van de *Institutie* naar de Latijnse editie uit 1559.

ds. A.A. Brugge is predikant van de Gereformeerde Gemeente te Dordrecht.

Stichting Ars Musica wil een centrum zijn voor goede muziek en de belangen behartigen van (amateur-)musici. Enkele doelen van Ars Musica zijn het bieden van muzikale schatten aan musici en publiek en het stimuleren van christelijke musici en jong talent. Deze doelen tracht men te bereiken door het brengen en bevorderen van kwalitatieve en verantwoorde klassieke muziek en kerkmuziek.

Stichting Ars Musica is een overkoepelend orgaan, waaronder diverse projecten vallen, zoals een jeugdkoor (met interne scholing, zanglessen, theorie en auditieverplichting), een meisjeskoor, een professioneel kamerkoor, een (semi)professioneel begeleidingsorkest en een concertkoor (het voormalige projectkoor Sine Nomine).

Het Ars Musica Begeleidingsorkest is een semi-professioneel orkest, opgezet om oratorium- en kamerkoren te begeleiden. Het orkest speelt op projectbasis en staat onder leiding van Patrick van der Linden.

Bij de informatietafel aan de ingang van de kerk kunt u terecht voor meer informatie over Stichting Ars Musica.

www.stichtingarsmusica.nl

Patrick van der Linden studeerde bij Joop Schets aan het conservatorium, de Hogeschool IDE in Gorinchem, waar hij in 2005 zijn praktijkdiploma Koördirectie behaalde. Daarnaast volgde hij cursussen orkestdirectie en een masterclass bij de bekende dirigent Marcus Creed.

www.patrickvanderlinden.com

Margreet Rietveld (sopraan) studeert aan het ArtEZ conservatorium in Zwolle, met als hoofdvak Klassieke Zang bij Lodewijk Meeuwssen. Als solist nam zij deel aan masterclasses van Barbara Hannigan en Barbara Schlick.

Daniël Elgersma (alt) volgt de opleiding Oude Muziek Zang als countertenor aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag. Hij volgde masterclasses bij onder anderen Barbara Schlick en Miranda van Kralingen.

Arjen Uitbeijerse (tenor) studeert hoofdvak Koördirectie aan het conservatorium, de Hogeschool IDE in Gorinchem. Daarnaast studeert hij zang bij Ingrid Smit Duyzentkunst. Als dirigent is hij verbonden aan diverse vocale en instrumentale ensembles.

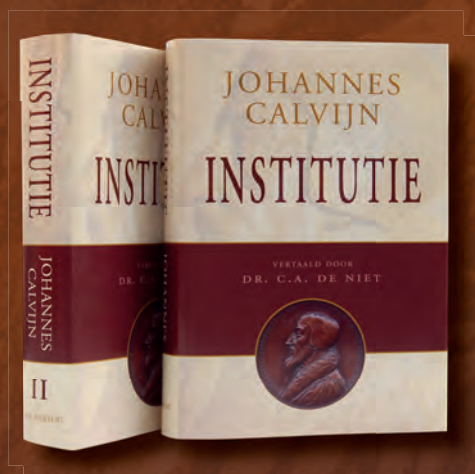
Daniël Hermán Mostert (bariton) studeert aan het ArtEZ conservatorium in Zwolle, met als hoofdvak Klassieke Zang bij Harry van Berne. Masterclasses volgde hij bij o.a. Bernard Loonen en Barbara Schlick.

Johannes Calvijn

Institutie

OF ONDERWIJZING
IN DE CHRISTELIJKE GODSDIENST

nieuwe Nederlandse vertaling door
dr. C.A. de Niet

*Het belangrijkste wat we tijdens het Calvijjaar 2009 kunnen verwachten,
is de nieuwe vertaling van de 'Institutie' door dr. C.A. de Niet.*

— prof. dr. W. van 't Spijker in het *Reformatorsch Dagblad*

(27 november 2008)

www.institutiecalvijn.nl

Heeft u ingetekend op de *Institutie*?

Na 2 november krijgt u uw exemplaar portvrij toegestuurd.

Alleen deze avond kunt u nog intekenen voor de prijs van € 139,50
(daarna € 159,50)

U kunt de antwoordkaart in dit boekje invullen en inleveren bij de tafel aan de uitgang.

Den Hertog uitgeverij